

IV

*(Informacje)***INFORMACJE INSTYTUCJI, ORGANÓW I JEDNOSTEK ORGANIZACYJNYCH
UNII EUROPEJSKIEJ****RADA****Konkluzje Rady i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w Radzie w sprawie
wspierania świadomości demokratycznej i demokratycznego zaangażowania młodych ludzi
w Europie**

(2020/C 415/09)

RADA I PRZEDSTAWICIELE RZĄDÓW PAŃSTW CZŁONKOWSKICH ZEBRANI W RADZIE,

UZNAJĄC, ŻE:

1. Unia Europejska opiera się na takich wartościach jak demokracja, pluralizm, równość i praworządność. Poszanowanie praw człowieka, wolność, niedyskryminacja, tolerancja i ochrona mniejszości stanowią niezbywalne fundamenty idei europejskiej ⁽¹⁾.
2. Demokracji i społeczeństwa, w którym panują pluralizm, niedyskryminacja, tolerancja, sprawiedliwość, praworządność i solidarność, nigdy nie należy uznawać za oczywistość; muszą one być chronione, umacniane i wspierane przez podmioty polityczne, społeczeństwo, przedsiębiorstwa, środowisko akademickie, media, w ramach formalnego i pozaformalnego uczenia się i szkoleń, a także przez każdego z nas.
3. Młodzi ludzie powinni mieć możliwość konstruktywnego udziału w podejmowaniu decyzji we wszystkich sprawach, które ich dotyczą. Mają oni prawo do wolności wypowiedzi, dostępu do informacji oraz do ochrony przed dyskryminacją. Mają też prawo do kształcenia, szkolenia i udziału w zajęciach z zakresu pracy z młodzieżą, co umożliwi im zapoznanie się m.in. z prawami człowieka i podstawowymi wolnościami oraz przygotowuje ich do odpowiedzialnego życia w wolnym społeczeństwie.
4. Kreatywność młodzieży ma zasadnicze znaczenie dla istnienia demokracji w Europie. Kultury, ruchy, grupy, organizacje i inicjatywy młodzieżowe mogą mieć decydujący wpływ na wydarzenia polityczne i zmiany społeczne. Inicjatywy na rzecz ochrony środowiska i klimatu, na rzecz przeciwdziałania rasizmowi i na rzecz różnorodności społecznej to tylko niektóre przykłady spraw, w które często angażują się młodzi ludzie w Europie.
5. Młodość jest etapem warunkującym dalsze życie i z politycznego punktu widzenia zasługuje na szczególną uwagę. Młodzież Europy pochodzi z wielu różnych środowisk, charakteryzuje się różnorodnymi zainteresowaniami i zdolnościami i stoi w obliczu wielu wyzwań – zarówno w ujęciu indywidualnym, jak i społecznym. Otwieranie możliwości życiowych jednostkom, szczególnie młodym ludziom mającym mniejsze szanse, i wspieranie świadomości demokratycznej młodzieży to zadania, które wymagają szerokiego wsparcia ze strony społeczeństwa i odpowiednich działań w ramach polityki.
6. Media i technologia cyfrowa mają ogromny potencjał poprawy zaufania do demokracji poprzez zapewnienie młodym ludziom szerokich możliwości dostępu do informacji niezbędnych do demokratycznego zaangażowania, kontaktowania się z innymi na duże odległości, wyrażania opinii, korzystania z ich praw i zaangażowania się w aktywne obywatelstwo. Jednocześnie cyfryzacja wiąże się z pewnymi negatywnymi zjawiskami, które mogą zagrażać demokracji, takimi jak dezinformacja, polaryzacja, propaganda i nienawistne wypowiedzi.

⁽¹⁾ Artykuł 2 Traktatu o Unii Europejskiej.

7. Celem Unii Europejskiej jest zachęcanie młodzieży do udziału w demokratycznym życiu Europy ⁽²⁾.
8. Promowanie demokracji uczestniczącej sprzyjającej włączeniu społecznemu jest jedną z zasad przewodnich strategii UE na rzecz młodzieży (2019–2027). Strategia UE na rzecz młodzieży ma na celu wspieranie zaangażowania młodych Europejczyków w kształtowanie społeczeństwa i polityki. Opinie młodych ludzi są zatem brane pod uwagę, na przykład w ramach dialogu UE z młodzieżą i 11 europejskich celów młodzieżowych ⁽³⁾. Szczególnie istotne z punktu widzenia demokratycznego uczestnictwa młodzieży są europejskie cele młodzieżowe nr 1 (łączenie UE z młodzieżą) i nr 9 (Przestrzeń i uczestnictwo dla wszystkich).

ODNOTOWUJĄ:

9. Pomysły i opinie młodych przedstawione na konferencji UE na temat młodzieży w październiku 2020 r. skupiały się zagadnieniu „przestrzeń i uczestnictwo dla wszystkich” i stanowiły cenną inspirację do działań na rzecz zwiększania świadomości demokratycznej i demokratycznego zaangażowania młodych ludzi w Europie. Te pomysły i opinie obejmują:
  - wprowadzenie krytycznego myślenia jako obowiązkowej części programów nauczania,
  - włączenie młodych ludzi i organizacji młodzieżowych w procesy decyzyjne na wszystkich szczeblach i realizację tego projektu zgodnie z podejściem opartym na prawach człowieka,
  - obniżenie do 16 lat wieku uprawniającego do głosowania i kandydowania we wszystkich wyborach, przy jednoczesnym usunięciu wszystkich przeszkód utrudniających głosowanie i zachęcaniu do udziału w wyborach,
  - specjalne procesy wzmacniające głos młodzieży z grup mniejszościowych oraz zapewnienie bezpośredniego zaangażowania tych grup,
  - finansowanie stałych struktur uczestnictwa,
  - nowe możliwości europejskiego finansowania dla potrzeb tworzenia i podtrzymywania przestrzeni dla młodzieży,
  - priorytetowe traktowanie – na szczeblu europejskim i w podejściu międzysektorowym – tworzenia bezpiecznych przestrzeni cyfrowych dla młodych ludzi oraz propagowanie umiejętności cyfrowych.

UWAŻAJĄ, ŻE:

10. Aby rozwinąć w sobie świadomość demokratyczną, młodzi ludzie muszą być w stanie doświadczyć poczucia własnej skuteczności, inicjatywy i współtworzenia. Dzięki temu ich udziałem stają się procesy demokratyczne i nabywają oni kompetencje, które stanowią fundament żywej demokracji. Kluczowymi elementami tego inkluzywnego procesu są: doświadczenie kultury otwartej dyskusji, zwiększanie tolerancji dla różnych opinii i sposobów życia oraz budowanie zdolności do osiągania kompromisu, akceptowania decyzji większości i ochrony mniejszości.
11. Promowanie demokratycznego zaangażowania oznacza pobudzanie młodych ludzi do niezależnego, krytycznego i zniuansowanego myślenia oraz do bycia aktywnymi obywatelami; polega ono też na zachęcaniu młodych ludzi do zastanowienia się nad tym, czy ich otoczenie chroni wspólne europejskie wartości i gwarantuje im ich prawa. Może ono wzmocnić autonomię młodych ludzi, ich zdolność do podejmowania własnych decyzji i odwagę obywatelską, a także umożliwić im kształtowanie nie tylko własnego życia, ale także polityki i społeczeństwa w Europie, zgodnie z zasadami demokratycznymi i w duchu solidarności.
12. Współpraca europejska opiera się na różnorodności, zrozumieniu i otwartym dialogu. Ten podstawowy konsensus wnosi wkład zarówno w kulturę demokratyczną, jak i w spójność w Europie, a także stanowi trwałą podstawę demokratycznego zaangażowania młodych ludzi. Pomaga on przeciwdziałać antydemokratycznym, antyludzkim, seksistowskim, rasistowskim, dyskryminacyjnym i wykluczającym tendencjom w naszym społeczeństwie, a także może przyczynić się do zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi.
13. Wszyscy młodzi ludzie potrzebują punktów dostępu, wsparcia i możliwości, aby mogli wziąć odpowiedzialność za swoje wybory, wyrażać siebie, doświadczać poczucia własnej skuteczności i swobodnie przyczynić się do demokratycznego życia w Europie. Cyfrowa i fizyczna przestrzeń dla młodzieży powinna być współprojektowana przez samą młodzież, zapewniana przez podmioty rządowe i pozarządowe oraz promowana we wszystkich rodzajach formalnego i pozaformalnego uczenia się i szkolenia. Wymaga to również silnego i niezależnego społeczeństwa obywatelskiego. Szczególnie ważne są formy samoorganizacji i rzecznictwa, takie jak organizacje młodzieżowe i rady młodzieżowe, w których młodzi ludzie uczą się brać odpowiedzialność za siebie i innych.

⁽²⁾ Art. 165 ust. 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

⁽³⁾ Załącznik 3 do rezolucji Rady w sprawie ram europejskiej współpracy na rzecz młodzieży: Strategia Unii Europejskiej na rzecz młodzieży na lata 2019–2027 (2018/C 456/01).

14. Umożliwienie wszystkim młodym ludziom doświadczenia demokracji wymaga integracyjnego podejścia uwzględniającego ich różnorodność w wielu aspektach. Szczególną uwagę należy zwrócić na młodych ludzi, którzy ze względu na swą niekorzystną sytuację – indywidualną lub strukturalną – mają jedynie ograniczony dostęp do procesów partycypacyjnych, zajęć z zakresu pracy z młodzieżą i interakcji z innymi podmiotami społeczeństwa obywatelskiego, przy jednoczesnym uwzględnieniu ryzyka dyskryminacji krzyżowej.

PODKREŚLAJĄ, ŻE:

15. Zasady uczenia się pozaformalnego i nieformalnego, a w szczególności wartości i praktyki pracy z młodzieżą, oferują wiele możliwości zwiększania świadomości demokratycznej i demokratycznego zaangażowania młodych ludzi. Jest to możliwe głównie dlatego, że działania związane z pracą z młodzieżą mają charakter zorientowany na procesy i partycypacyjny, są skierowane zarówno do młodzieży zorganizowanej, jak i niezorganizowanej i ściśle dostosowane do potrzeb i zainteresowań młodych ludzi. Wiedza fachowa i metody stosowane w pracy z młodzieżą mogą służyć za inspirację dla innych sektorów. Praca z młodzieżą może zatem odgrywać jednoczącą i koordynacyjną rolę we wspieraniu demokracji i zaangażowania politycznego młodzieży, od szczebla lokalnego po europejski.
16. Ponadto w sektorze pracy z młodzieżą należy opracować nowatorskie koncepcje i sposoby postępowania oparte na podejściu krytycznym i emancypacyjnym, skupiające się na autonomii i poczuciu inicjatywy młodych ludzi oraz na ich możliwościach współtworzenia. Za punkt wyjścia można przyjąć istniejące koncepcje, takie jak edukacja w zakresie praw człowieka, kształcenie międzykulturowe i globalne, umiejętności cyfrowe i umiejętności korzystania z mediów oraz edukacja obywatelska. Osoby pracujące z młodzieżą na zasadzie odpłatnej oraz w formie wolontariatu powinny być postrzegane jako towarzyszące młodym ludziom w tych doświadczeniach i otrzymywać wsparcie w zakresie wymiany sprawdzonych sposobów postępowania oraz nabywania umiejętności i kompetencji interpersonalnych.
17. Świadomość demokratyczna i demokratyczne zaangażowanie promowane są przez różne programy europejskie. Programy Erasmus+ i Europejski Korpus Solidarności to szczególnie dobre ramy wspierające zaangażowanie młodzieży w ukierunkowany sposób poprzez dialog międzykulturowy i wzajemne uczenie się, zwłaszcza w dziedzinie wartości i spraw europejskich.
18. Świadomość demokratyczna młodych ludzi i ich demokratyczne zaangażowanie przyczyniają się do zwiększenia trwałości społeczeństwa. Jest to szczególnie widoczne w sytuacjach, w których ze względu na nadzwyczajne okoliczności (np. pandemia COVID-19) ograniczane są podstawowe zasady i prawa demokratyczne. Młodzi ludzie, którzy dobrze rozumieją demokrację, są bowiem lepiej w stanie odróżnić strategię radzenia sobie z takimi wyzwaniami zgodne z zasadami demokracji od strategii, które te zasady naruszają. Ponadto podczas tymczasowych ograniczeń należy chronić prawa i wolności młodych ludzi oraz w pełni i niezwłocznie je przywrócić, kiedy ograniczenia zostaną zniesione. Ma to szczególne znaczenie z uwagi na fakt, że młodzi ludzie, zwłaszcza osoby o mniejszych szansach, należą często do grup najbardziej dotkniętych kryzysem.

ZWRACAJĄ SIĘ DO PAŃSTW CZŁONKOWSKICH, BY ZGODNIE Z ZASADĄ POMOCNICZOŚCI I NA ODPOWIEDNICH SZCZEBŁACH:

19. W stosownych przypadkach ustanowiły lub kontynuowały, w sposób ciągły, sektorowe i międzysektorowe inicjatywy i programy finansowania na wszystkich szczeblach państw członkowskich, tak aby sprawić, że demokracja i różnorodność będą przez młodzież lepiej rozumiane i doceniane; te inicjatywy i programy powinny zapewniać przestrzeń oraz możliwości uczenia się o demokratycznym zaangażowaniu i doświadczania go, zarówno grupowo, jak i indywidualnie, przy jednoczesnym zapewnieniu dostępu wszystkim młodym ludziom, w szczególności osobom o mniejszych szansach; należy wzmacniać w szczególności organizacje młodzieżowe i inicjatywy młodzieżowe, jako wyraz zdolności młodych ludzi do samoorganizacji, ponieważ są one w stanie wspierać te zjawiska.
20. Promowały demokrację i uczenie się w zakresie praw człowieka we wszystkich sektorach i na wszystkich poziomach kształcenia, szkolenia i uczenia się przez całe życie; oraz wspierały ściśle i trwałą współpracę w tych kwestiach we wszystkich sektorach. Szczególną uwagę należy zwrócić na aktywną edukację obywatelską i edukację na rzecz demokracji poprzez uwzględnienie szerokiego wachlarza sposobów postępowania i środowisk edukacyjnych oraz wspieranie rozwoju kompetencji kluczowych w zakresie obywatelstwa, zgodnie z zaleceniem Rady w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie ⁽⁴⁾ oraz zaleceniem Rady w sprawie promowania wspólnych wartości, edukacji włączającej i europejskiego wymiaru nauczania ⁽⁵⁾.

⁽⁴⁾ Zalecenie Rady w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Dz.U. C 189 z 4.6.2018, s. 1).

⁽⁵⁾ Zalecenie Rady w sprawie promowania wspólnych wartości, edukacji włączającej i europejskiego wymiaru nauczania (Dz.U. C 195 z 7.6.2018, s. 1)

21. Umożliwiły młodym ludziom reagowanie na potencjał i wyzwania związane z cyfryzacją oraz aktywny i autorefleksyjny udział w komunikacji internetowej ⁽⁶⁾. w tym celu należy w szczególności krzewić wśród młodzieży i osób ją wspierających (np. osób pracujących z młodzieżą, nauczycieli) umiejętności cyfrowe i umiejętności korzystania z mediów, zwłaszcza zdolności do radzenia sobie z przeciążeniem informacjami, dezinformacją, nienawistnymi wypowiedziami i innymi formami szkodliwych treści. Należy zwrócić szczególną uwagę na dostarczenie odpowiednich narzędzi wspierających oraz na zapewnienie wysokiej jakości rozwiązań w zakresie inteligentnej pracy z młodzieżą i cyfrowych procesów partycypacyjnych; wszystkim młodym ludziom, w szczególności osobom o mniejszych szansach, należy zapewnić nieskrępowany dostęp do mediów cyfrowych.
22. Dostrzegły szczególnie zainteresowanie młodych ludzi i ich aktywne zaangażowanie obywatelskie w takich kwestiach jak zrównoważenie środowiskowe, zrównoważony rozwój społeczny i wzrost gospodarczy, prawa człowieka, sprawiedliwe relacje między pokoleniami, równouprawnienie płci i wpływ cyfryzacji, a także aktywne wspieranie ich w ich wysiłkach na rzecz kształtowania odpowiednich procesów politycznych i społecznych; w szczególności należy zachęcać młodych ludzi do angażowania się na szczeblu lokalnym, na przykład w samorządach studenckich czy lokalnych organizacjach lub inicjatywach młodzieżowych.
23. Odpowiednio promowały i wspierały dostępne fizyczne i cyfrowe struktury pracy z młodzieżą oraz rozwiązania w zakresie inteligentnej pracy z młodzieżą, zwłaszcza w obliczu wprowadzenia środków powstrzymujących rozprzestrzenianie się COVID-19, aby zapewnić młodym ludziom wolne, otwarte i bezpieczne przestrzenie i możliwości rozwoju osobistego.

WZYWAJĄ PAŃSTWA CZŁONKOWSKIE I KOMISJĘ EUROPEJSKĄ, ABY W OBSZARACH SWOICH KOMPETENCJI I NA ODPOWIEDNICH SZCZEBŁACH, Z NALEŻYTYM UWZGLĘDNIENIEM ZASADY POMOCNICZOŚCI:

24. Dalej zwiększały udział młodych ludzi w procesach politycznych zgodnie z rezolucją Rady w sprawie zachęcania młodych ludzi do politycznego angażowania się w demokratyczne życie Europy ⁽⁷⁾, a tym samym dodatkowo wzmacniały konstruktywne i zrównoważone uczestnictwo wszystkich młodych ludzi w procesach decyzyjnych na wszystkich szczeblach.
25. Zapewniały – w odpowiednich przypadkach – dostępność, przejrzystość i zrozumiałość procesów i decyzji politycznych na wszystkich szczeblach, wykorzystując przyjazne dla młodzieży informacje i komunikaty; powinno to obejmować w szczególności przekazywanie młodym ludziom informacji zwrotnych na temat wyników procesów uczestnictwa młodzieży; informacje te należy rozpowszechniać w sposób ukierunkowany, tak aby docierały do wszystkich młodych ludzi, niezależnie od ich środowiska; należy opracować odpowiednie strategie komunikacji we współpracy z sieciami informacyjnymi młodzieży i innymi zainteresowanymi stronami z sektora młodzieżowego na szczeblu europejskim, takimi jak Europejska Agencja Informacji i Doradztwa dla Młodzieży oraz sieć Eurodesk.
26. Zapoznawały młodzież z koncepcjami świadomości demokratycznej i demokratycznego zaangażowania i promowały wśród niej te koncepcje jako stałe i kluczowe elementy pracy z młodzieżą oraz dostrzegały, że sektor pracy z młodzieżą jest dla młodych ludzi dobrą przestrzenią, oferującą im możliwości rozwoju i wnoszenia wkładu w demokratyczne społeczeństwo; obejmuje to zapewnianie, w ramach istniejących struktur, odpowiednich warunków ramowych i adekwatnych zasobów finansowych na wszystkich szczeblach, a także zintensyfikowanie szkoleń tematycznych, umiejętności i kwalifikacji osób pracujących z młodzieżą.
27. Wspierały dalszy rozwój i przekształcanie metod zwiększania świadomości demokratycznej i demokratycznego zaangażowania młodych ludzi; mogą one opierać się na istniejących koncepcjach pedagogiki ⁽⁸⁾ i demokracji, edukacji/szkoleniach z zakresu aktywnego obywatelstwa i praw człowieka, a także na pracach Rady Europy i organizacji społeczeństwa obywatelskiego z tego obszaru; metody te powinny być przekazywane pracownikom w regularnych programach szkoleniowych i mogą służyć jako inspiracja dla realizacji unijnych programów na rzecz młodzieży lub opracowania opartych na kompetencjach ram formalnego i pozaformalnego kształcenia i szkolenia w zakresie pracy z młodzieżą ⁽⁹⁾; należy również stworzyć w sektorze pracy z młodzieżą możliwości działania w zakresie wzajemnego uczenia się – zarówno między pracownikami, naukowcami, decydentami i młodymi ludźmi, jak i między sektorami.

⁽⁶⁾ Konkluzje Rady w sprawie inteligentnej pracy z młodzieżą (Dz.U. C 418 z 7.12.2017, s.2) i konkluzje Rady w sprawie cyfrowej pracy z młodzieżą (Dz.U. C 414 z 10.12.2019, s. 2).

⁽⁷⁾ Rezolucja Rady w sprawie zachęcania młodych ludzi do politycznego angażowania się w demokratyczne życie Europy (Dz.U. C 417 z 15.12.2015, s. 10).

⁽⁸⁾ W szczególności pojęcia pedagogiki krytycznej i emancypacyjnej.

⁽⁹⁾ Konkluzje Rady w sprawie kształcenia i szkolenia osób pracujących z młodzieżą (Dz.U. C 412 z 9.12.2019, s. 12).

ZWRACAJĄ SIĘ DO KOMISJI EUROPEJSKIEJ, BY:

28. Uwzględniała interesy młodych ludzi i ich demokratyczne zaangażowanie jako przekrojowe zagadnienie w europejskich procesach i programach, takich jak konferencja w sprawie przyszłości Europy, Plan działania w dziedzinie edukacji cyfrowej lub europejski obszar edukacji, oraz we wdrażaniu odpowiednich obowiązujących programów UE, Europejskiego Zielonego Ładu, Europejskiego filaru praw socjalnych i Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, a także we wzmocnionej współpracy z Radą Europy.
29. Kładła nacisk na działania badawcze i narzędzia służące do gromadzenia dowodów, które umożliwiają analizę wpływu unijnych programów finansowania na promowanie świadomości demokratycznej i demokratycznego zaangażowania młodych ludzi.
30. Wzmacniała europejskie działania realizowane z krajami partnerskimi i finansowane przez programy UE, tak aby dalej propagować świadomość demokratyczną i demokratyczne zaangażowanie młodych ludzi, a także dalej rozwijać pracę z młodzieżą poprzez współpracę i wymianę.

ZACHĘCAJĄ WSZYSTKIE PODMIOTY ZAANGAŻOWANE W EUROPEJSKIE DZIAŁANIA W ZAKRESIE WSPÓŁPRACY W DZIEDZINIE MŁODZIEŻY, ABY STARAŁY SIĘ:

31. We wdrażaniu programu Erasmus+ i programów finansowania Europejskiego Korpusu Solidarności uwypuklać takie kwestie jak europejskie wartości i tożsamość, demokracja, akceptacja różnorodności, prawa człowieka, równouprawnienie płci, ochrona mniejszości, krytyczne myślenie, nowe formy uczestnictwa i działania obywatelskie; należy zapewnić integracyjny i otwarty dostęp, proste procedury i odpowiednie zasoby dla projektów, które mogą dać młodym ludziom możliwość zainicjowania, wniesienia wkładu i wyrażenia opinii; należy to uwzględnić zwłaszcza w odniesieniu do specjalnych działań na rzecz uczestnictwa i solidarności.
32. Zadbać o to, by programy UE na rzecz młodzieży uwzględniały potrzeby, zainteresowania i różnorodność młodych ludzi; obejmuje to przyjazne dla młodzieży i łatwo dostępne informacje na temat finansowania, wsparcie projektów inicjowanych przez młodych ludzi oraz uwzględnianie organizatorów programów i ich potrzeb; w odpowiednich przypadkach programy powinny umożliwiać wprowadzanie ulepszeń, które jeszcze bardziej priorytetowo traktować będą inicjatywy młodych ludzi, a tym samym ich demokratyczne zaangażowanie i doświadczenia.

—

ZAŁĄCZNIK

Dokumenty źródłowe

Przyjmując niniejsze konkluzje, Rada i przedstawiciele rządów państw członkowskich zebrani w Radzie odnotowują następujące dokumenty:

- Rezolucja Rady w sprawie ram europejskiej współpracy na rzecz młodzieży: Strategia Unii Europejskiej na rzecz młodzieży na lata 2019–2027 (Dz.U. C 456 z 18.12.2018, s. 1)
- Rezolucja Rady w sprawie zachęcania młodych ludzi do politycznego angażowania się w demokratyczne życie Europy (Dz.U. C 417 z 15.12.2015, s. 10)
- Konkluzje Rady w sprawie młodzieży w działaniach zewnętrznych (8629/20)
- Konkluzje Rady w sprawie umiejętności korzystania z mediów w stale zmieniającym się świecie (Dz.U. C 193 z 9.6.2020, s. 23)
- Konkluzje Rady w sprawie kształcenia i szkolenia osób pracujących z młodzieżą (Dz.U. C 412 z 9.12.2019, s. 12)
- Konkluzje Rady w sprawie cyfrowej pracy z młodzieżą (Dz.U. C 414 z 10.12.2019, s. 2)
- Zalecenie Rady w sprawie promowania wspólnych wartości, edukacji włączającej i europejskiego wymiaru nauczania (Dz.U. C 195 z 7.6.2018, s. 1)
- Zalecenie Rady w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Dz.U. C 189 z 4.6.2018, s. 1)
- Konkluzje Rady w sprawie inteligentnej pracy z młodzieżą (Dz.U. C 418 z 7.12.2017, s. 2)
- Konkluzje Rady w sprawie roli sektora młodzieżowego w zintegrowanym międzysektorowym podejściu do zapobiegania i zwalczania radykalizacji młodych ludzi prowadzącej do przemocy (Dz.U. C 213 z 14.6.2016, s.1)
- Deklaracja paryska z dnia 17 marca 2015 r. wydana przez unijnych ministrów edukacji w sprawie promowania – poprzez edukację – postaw obywatelskich oraz wspólnych wartości, którymi są wolność, tolerancja i niedyskryminacja.
- Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r.
- Komisja Europejska: Flash Eurobarometer 478 — How do we build a stronger, more united Europe? (Badanie Flash Eurobarometer 478 – Jak zbudować silniejszą, bardziej zjednoczoną Europę?) The views of young people, March 2019 ⁽¹⁾ (Opinie młodych ludzi, marzec 2019 r.)
- Parlament Europejski: Badanie Shrinking space for civil society: the EU response, 2017 ⁽²⁾ (Coraz mniej przestrzeni dla społeczeństwa obywatelskiego – reakcja UE, 2017 r.)
- Zalecenie CM/Rec(2010)7 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie Karta edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka Rady Europy
- Rada Europy: Reference Framework of Competencies for Democratic Culture: (Ramy odniesienia dla kompetencji w dziedzinie kultury demokratycznej:) Volume 1 – Context, concepts and model, 2018 ⁽³⁾ (Tom 1 – Kontekst, pojęcia i model, 2018 r.)

⁽¹⁾ <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/86162>

⁽²⁾ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578039/EXPO_STU\(2017\)578039_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578039/EXPO_STU(2017)578039_EN.pdf)

⁽³⁾ <https://rm.coe.int/prems-008318-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-1-8573-co/16807bc66c>